

Et Billede af Livet i Sønderho for over en Menneskealder siden

Af N.M. Kromann i *Fanø Ugeblad*, nr. 1584, 12. maj 1928

Nedenstående Skildring nedskrev jeg i 1894, Året før jeg forlod min Fødeby Sønderho for at nedsætte mig i Esbjerg. Den har henligget upåagtet siden, men fremkommer nu her til Efterretning for kommende Slægter.

Skildringen kan vist også godt passe på Forholdene i Nordby i al sin Almindelighed.

At folkelivet på Fanø ytrede sig i mange henseender forskelligt fra det øvrige Lands er, i Betragtning af Øens isolerede Beliggenhed og Befolkningens Erhverv, ret indlysende. De gamle Skippere, der havde "lagt op" for stedse, havde mange Gange ondt ved at få Tiden til at gå; vel tog de Del i Driften af den af Hustru og Børn i mange år drevne Jordlod, men det kunne ikke give tilstrækkelig Beskæftigelse, og i Istandsættelsen af Hus, Have og Hegn, selv om det var en to Gange årlig tilbagevendende Nødvendighed, gav kun nogle Dages Adspredelse, og en Tur på Stranden til "Vester Oldemor" var kun interessant, når hun var i "Skjortearmer", dvs. i Stormvejr, når Vandet piskedes i Skum ind over Landet.

Lidt Fiskeri i Havnen Forår og Efterår, selv om det øvedes med større Interesse, end Udbyttet var værd, kunne dog kun i begrænset Tid beskæftige de i Virkeligheden altid rastløse Neptuns Dyrkere. Egentlig vant til Arbejde på Landjorden har Søfolk aldrig været; "vi har", som en gammel Skibsfører i Sønderho engang udtrykte sig, "som Sømænd kun været 'beskæftiget' (hermed tænkte han vel nok på Stillingen som Skibsfører) med hvad der har beskæftiget vort Sind og Tanke fra vi var Børn, nemlig Søen og Tildragelsen på denne vil altid, i hvad Stilling, vi end senere får i Livet være det, hvorom vore Tanker drejer sig og være ligesom vort halve Liv, vi må og skal sysle dermed".

Et Udslag af denne Tankegang var Grunden til, at de ældre Skippere som Regelen hver Formiddag samledes i Krostuen hen i mod Middag, når Posten ventedes. De kom der ikke for at nyde "Genstande"; vel drak de en Gang imellem Kaffepunch, en Genever eller Arrak, når der var spurgt godt Nyt fra Skibets Fart, og somme Tider tog de "Hyre på en Galias", dvs. fik et Glas hjemmebrygget Øl med en Aquavit til, et Slag Kort (altid uden at spille om Penge) kunne også ske, men Omgangsdrikkeriet kendtes ikke, og aldrig nød man mere end én Genstand under Opholdet. Nej, grunden til Sammenkomsten var mere den at samtale om Dagens Begivenheder i al Almindelighed. Politik optog dog ikke ret meget Sind og Tanke; den lange Tid, Søfolkene af deres Liv var borte fra Hjemmet, i hvilken de ikke havde Lejlighed til at læse Aviser, bidrog til, at de ikke kunne følge med på dette Område i nævneværdig Grad, og sjældent fik de jo Lejlighed til at afgive deres Stemme ved Valgene. De fulgte derimod med, hvor Byens fraværende Skippere var med deres Skibe, og herom fik de bedst og hurtigst Besked i "Listen", der fandtes i Bladene, navnlig "Hamburg Fremdenblatt" og "Shipping Gazette", som kromanden holdt. Når så det tog lidt Tid, inden et Skib blev rapporteret i Skibslisten, blev det diskuteret frem og tilbage, hvad Grunden hertil kunne være; man kendte udenad Tiden, det måtte tage for at nå Bestemmelsesstedet, Vind og Vejrs Stilling i den forløbne Tid havde man nøje studeret i Avisernes Beretning og ved at følge den hjemlige Vejrhanes ("Spær" kaldet) Bevægelse og det i ethvert Hus nødvendig værende Vejrglas, med Inddeling på Skalaen fra det fineste Vejr til Jordskælv.

Skipperens Dygtighed eller Mangel på Dygtighed kendte man også. Gik Tiden noget over det normale, kom der en vis Ængstelse over de Ventende, men man søgte indbyrdes at holde Modet oppe på hinanden det længst mulige, og så længe Tiden ikke overskred, hvad det hidtil havde taget for et Skib at tilbagelægge den samme Strækning under de mest uheldige Forhold, opgav man slet ikke Håbet. Havde Rejsen været besværlig og langvarig, kom der efter Ankomst til Skibets Bestemmelsessted telegram til de Pårørende hjemme, ellers nøjedes Skipperen med at sende Brev; og da kunne man som oftest finde Skibet rapporteret i "Listen" Dagen i Forvejen, hvilken Oplysning straks af en af de i Kroen værende Skippere blev meddelt til Skipperens Familie. Meddelelsen blev da for denne Opmærksomhed trakteret med en Kaffepunch.

Meddelelsen blev som oftest afgivet med Bemærkning om, at han, "Meddelelsen", netop i Dag havde beregnet, at Skibet skulle nå at komme til Plads, eller at det, når den pågældende havde gjort Rejsen usædvanlig hurtig, var aldeles over Forventning osv. Begivenheden kunne omtrent give Stof til Samtale hele Dagen mellem den pårørendes Familie, Naboe og Venner. For sådant åndede og levede man på Fanø. Men det kunne også ske, at Ventetiden trak ud til knugende Vished om den frygtede Ulykke. Syntes man så – efter endnu at have ventet en Tid forgæves –, at nu var alt Håb ude, blev det en tung Gang for den, almindelig en ældre Kvinde, der skulle bringe Sorgens Budskab omkring til de Efterladte. Da lagde der sig Sorg over alle i Byen. Som man på Fanø var fælles om Glæderne, således tog også alle på en virkelig og medfølelse Måde Del i Sorgen.

Medens det i Kroen kun var de ældre, der kom der for at drøfte Begivenhedernes Gang, var det Publikum, der om Eftermiddagen og Sommeraftener samledes på "Banken" eller "Børsen" ved Havnen såvel ældre som unge Mænd og stundom Kvinder. Herfra var der en herlig Udsigt til Kysten fra Esbjerg og til Grænsen (* den gamle grænse ved Kongeåen). Neden for Bankerne i Havnen lå Byens "Flåde", 6 à 8 Everter, Tøndelæggers og Prikkesætters Både foruden et utal af Fiskerbåde, Joller og Kåge samt Pramme. Ved Trinden lå til stadighed 4 à 5 "Skælbåde", der gravede Muslingeskaller til et Kalkværk ved Janderup. Disse Både var fra Hjerting og Ho. På "Sydkjeldsandet" lå Krydsfartøjet Nr. 30 fra Sønderho, og ved Manøflade, denne Øs Krydser spejdende efter indadgående Fartøjer, hvis Ladning skulle forsynes med Toldsegl, og for at holde Øje med mulige Smuglere. Men Smuglervirksomheden har aldrig været drevet af nogen Betydning, kun til Husbehov smuglede der. Længst mod Syd i Havnen lå Toldbetjentens Pram lidt fornemt for sig selv med Krone i Guld på Agterstævnen, der betød Tabu for Byens raske Dreng.

Østen for Kjeldsandet lå i forrige Tider og til sidst i halvfjerdserne ret ofte flere Skibe, der lossede Varer til Ribe, mest Skibe fra Sønderho. Den nuværende lange Spids fra Øens Sydøst Punkt ("Hønet") var den Gang ikke så høj, og der åbnede sig derfor en vid Udsigt over Mandø Vesterstrand og til Rømø.

Der fandtes der derfor rigelig Stof for Søfolk til Samtale og Underholdning – mest af kritiserende Art!

Kikkerten blev livlig brugt, og Horisonten og de i Farvandet værende mørke Punkter, det kunne være Vragstykker eller også Tang og for øvrigt mange mærkelige Ting, blev flittigt studeret og gav Anledning til allehånde Gisninger.

Om Sommeren når Høet blev bragt hjem fra Manø Hølade, hvor mange Sønderhøninger ejede Eng, og Brændselsbådene kom med Klyne og Lyng fra Roborg, fulgtes de i Kikkerten lige fra Kanalens Munding eller Roborghus og til de havde kastet Anker i Havnen, hvor de på indtrædende Lavvande lossede deres Ladning ved Hjælp af unge Mennesker af begge Køn.

Herskede der divergerende Meninger om Ting, og det gjorde der næsten altid, skete Samtalen på den mest højrøstede Måde, idet de særlig interesserede gik i hurtigt Tempo frem og tilbage foran Bænken, hvor nogle sad og søgte ved Drillerier at opirre de diskuterende på størst mulig Måde, og det kunne da ske, dog ikke ofte, at det kom til Håndgemæng. En sådan Omgang influerede dog ikke meget på de pågældendes Stilling til hinanden, men efterhånden glemtes hele Episoden og afløstes af Diskussioner om helt andre Emner.

For de gamle Skippere var ”Børsen” et uundværligt Sted, hvad enten det var i fint Vejr eller i Stormvejr, Sommer eller Vinter. Her blev alt nyt udspreedt fra, her kritiseredes Sognerådets Arbejder, højst gik vel nok Bølgerne, når Skatteligningen var lagt frem. I de påfølgende Dage var det ikke rådeligt for Sognerådsmedlemmerne at komme ned på ”Børsen”.

Her fortaltes Oplevelser fra de mange Rejser i Fortiden af de ældre, Ungdommen hørte til og blev opæggede derved til at gå samme Vej som Fædrene. De om Efteråret hjemkomne Søfolk fortalte med stor Vidtløftighed om Sommerens Bedrifter og Oplevelser, og henad Foråret lagdes Planer for den kommende Sommer, når Fragterne begyndte at tilbyde sig, ligesom også Forhyringen af Mandskabet ofte foregik på ”Børsen”. – Så en skønne Dag i Marts Måned sagdes der Farvel til de gamle med Tak for Vinteren. Disse ønskede de bortdragende ”lykkelig Rejse” og ”fornøjelig Sommer”, og sendte Hilsner med til gamle bekendte blandt Mæglere og Skibshandlere rundt omkring i Søstæderne i såvel Indland som Udland.

Hvad Forandringer, der er sket i den forløbne Menneskealder for Fanøboerne og deres Skibsfart, er noksom bekendt.

Fanøs stolte Sejlskibsflåde er ikke mere. De sidste Skibe gik bort under Verdenskrigen, og af de rigtig gamle Sejlskibsførere er kun få tilbage, men så længe Øens raske Drengene endnu går til søs, er der Håb om, at den Glans, der omgav Fanøs Sømandsstand i forrige Tider, ikke vil forsvinde, og det gode Ry den da altid erhvervede sig, vil finde Arvtagere i kommende Slægter.

Teksttro kopi udskrevet efter Kromanns artikel i Fanø Ugeblad 12. maj 1928. Ved bibliotekar Per Hofman Hansen, Silkeborg, perhofman@gmail.com

Også publiceret på min hjemmeside ”Stykker til Fanøs kultur, natur og historie” på adressen <http://www.aldus.dk/fanoebørsen> med titlen ”Børsen, kroen og livet i Sønderho omkring 1894”.